

aplinkos apsaugos politikos Centras
center for environmental policy

Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 m. strateginio plano strateginio pasekmių aplinkai vertinimo ataskaitos santrauka

2022 m. birželio 22 d.

Pagal 2021 m. sausio 25 d. paslaugų sutartį Nr. 8P-21-7 tarp Žemės ūkio ministerijos ir ūkio subjektų grupės, kurią sudaro UAB „ESTEP Vilnius“ ir VšĮ „Aplinkos apsaugos politikos centras“

SANTRAUKA

Rengiamas *Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023-2027 m. strateginis planas* (SP) – tai strateginis dokumentas, numatantis intervencines priemones strateginiams žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos tikslams pasiekti. Vadovaujantis SPAV tvarkos aprašo¹ reikalavimais, planams ar programoms, kurie yra skirti žemės ūkiui, privaloma atlikti SPAV, todėl šių dokumentų rengimo organizatorius – Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija - inicijavo vertinimą, kurio metu buvo rengiami SPAV dokumentai ir atliekamos tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose numatytos SPAV procedūros.

Vadovaujantis SPAV tvarkos aprašo 7 punkto nuostatomis, atliekant valstybės lygmens plano ar programos vertinimą SPAV procese dalyvauja:

1. Plano ar programos rengimo organizatorius

Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023–2027 m. strateginio plano rengimo organizatorius yra **Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija**. Adresas: Gedimino pr. 19, 01103 Vilnius. Kontaktinis asmuo – Jurgita Stakėnienė. Tel. +370 52391020, el. p. jurgita.stakeniene@zum.lt.

Organizatoriaus užsakymu, Lietuvos bendrosios žemės ūkio politikos po 2020 m. strateginio plano SPAV atlieka ir vertinimo dokumentus rengia **VšĮ „Aplinkos apsaugos politikos centras“**. Adresas: A. Juozapavičiaus g. 6/2, Vilnius, LT-09310. Telefonas: +370 52727152. El. paštas: aapc@aapc.lt. Interneto adresas: www.aapc.lt. Kontaktiniai asmenys: Daiva Semėnienė ir Jurgita Vaitiekūnienė.

2. SPAV subjektai

ES fondų investicijų strateginių dokumentų SPAV subjektai:

- Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija (toliau – Aplinkos ministerija);
- Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija;
- Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba;
- Lietuvos Respublikos kultūros ministerija.

3. Visuomenė

Ši sąvoka apima vieną arba daugiau fizinių ir (ar) juridinių asmenų, jų asociacijas, organizacijas arba grupes.

Pradėjus SPAV procesą, buvo parengtas ir SPAV subjektams pateiktas strateginio pasekmių aplinkai vertinimo apimties nustatymo dokumentas, skelbimu nacionaliniame laikraštyje bei LR žemės ūkio ministerijos interneto svetainėje apie SPAV pradžią informuota visuomenė. 2022 m. balandžio mėn. parengta SPAV ataskaita.

Ataskaitoje pateikiama trumpa informacija apie Lietuvos žemės ūkio ir kaimo plėtros 2023-2027 strateginį planą, jo tikslus bei uždavinius, sąsajas su kitais planais ir programomis, aprašoma esama Lietuvos aplinkos būklė, įvardijamos pagrindinės su žemės ūkio veikla susijusios aplinkos apsaugos problemos, pateikiamos teritorijų, kurios gali būti reikšmingai paveiktos, charakteristikos. Ataskaitoje analizuojamos galimos reikšmingos SP intervencijų pasekmės aplinkai, pateikiamos priemonės neigiamoms pasekmėms išvengti. Kaip alternatyva SP įgyvendinimui nagrinėjamas scenarijus, jei būtų tęsiama parama pagal 2014-2020 m. laikotarpio programas.

---

¹ Planų ir programų strateginio pasekmių aplinkai vertinimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. gruodžio 23 d. nutarimu Nr. 1467

SP tikslai ir uždaviniai

Planuodama bendrosios žemės ūkio politikos (BŽŪP) ateitį po 2020 metų Europos Komisija (EK) suformulavo naujus iššūkius ir tikslus bei nurodė, kad pažangus, atsparus, tvarus ir konkurencingas žemės ūkio sektorius – tai, ko reikia Europai, kad piliečiams būtų gaminami saugūs, kokybiški, įperkami, maistingi ir įvairūs maisto produktai, o kaimo vietovėse vyrautų tvirta socialinė ir ekonominė struktūra.

Naująja BŽŪP bus siekiama šių devynių konkrečių tikslų:

- (a) remti perspektyvias ūkio pajamas bei ūkių atsparumą visoje ES teritorijoje ir taip užtikrinti geresnį aprūpinimą maistu;
- (b) labiau orientuotis į rinką ir didinti konkurencingumą, be kita ko, daugiau dėmesio skiriant moksliniams tyrimams, technologijoms ir skaitmeninimui;
- (c) gerinti ūkininkų padėtį vertės grandinėje;
- (d) padėti švelninti klimato kaitą bei prisitaikyti prie jos ir plėtoti darniąją energetiką;
- (e) skatinti darnųjį vystymąsi ir veiksmingą gamtos išteklių, tokių kaip vanduo, dirvožemis ir oras, valdymą;
- (f) padėti apsaugoti biologinę įvairovę, gerinti ekosistemines paslaugas ir išsaugoti buveines bei kraštovaizdžius;
- (g) pritraukti jaunuosius ūkininkus ir sudaryti palankesnes sąlygas verslo plėtrai kaimo vietovėse;
- (h) skatinti užimtumą, augimą, socialinę įtrauktį ir vietos plėtrą kaimo vietovėse, įskaitant bioekonomikos ir darnaus miškų ūkio sektorius;
- (i) siekti, kad ES žemės ūkio sektorius labiau atitiktų visuomenės poreikius, susijusius su maistu bei sveikatos priežiūra (įskaitant saugius, maistingus ir tvarius maisto produktus) ir gyvūnų gerove.

Šiuos tikslus papildo kompleksinis tikslas – skatinti didinti žemės ūkio ir kaimo vietovių žinias, inovacijas ir skaitmeninimą.

Lietuvos SP pateikiamos intervencinės priemonės, kuriomis mūsų šalis sieks šių tikslų. SP apima BŽŪP paramos intervencines priemones, finansuojamas iš Europos žemės ūkio garantijų fondo (EŽŪGF), Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP) ir Lietuvos nacionalinio biudžeto.

SP ryšys su kitais strateginiais planais ir programomis

SP įgyvendinimas bus glaudžiai susijęs su pagrindiniais šalies ir tarptautiniais strateginiais dokumentais, nustatančiais aplinkosaugos ir darnaus vystymosi tikslus bei uždavinius, o taip pat su planais ir programomis, numatančiomis veiksmus ir priemones strateginių tikslų įgyvendinimui:

- Europos žaliasis kursas, *Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Europos vadovų tarybai, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Briuselis 2019 12 11 COM(2019) 640 final*
- Sąžininga, sveika ir aplinkai palanki maisto sistema pagal strategiją „Nuo ūkio iki stalo“, *Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Briuselis 2020 05 20 COM(2020) 381 final*
- 2030 m. ES biologinės įvairovės strategija. Gamtos gražinimas į savo gyvenimą. *Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Briuselis 2020 05 20 COM(2020) 380 final*

- Rekomendacijos valstybėms narėms dėl bendros žemės ūkio politikos strateginių planų, COM(2020) 846 final (įskaitant šio dokumento priedą Komisijos rekomendacijos dėl Lietuvos BŽŪP strateginio plano, SWD(2020) 395 final)
- Keiskime mūsų pasaulį. Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 2015 m. rugsėjo 25 d. rezoliucija
- Išmetamo metano kiekio mažinimo ES strategija. *Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Briuselis 2020 10 14 COM(2020) 663 final*
- ES 2030 m. dirvožemio strategija. Naudojimas geros būklės dirvožemio teikiama nauda žmonėms, maistui, gamtai ir klimatui. *Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Briuselis, 17.11.2021 COM(2021) 699 final*
- Cheminių medžiagų strategija tvarumui užtikrinti. Aplinkos be toksinių medžiagų kūrimas. *Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Briuselis 2020 10 14 COM(2020) 667 final*
- Nauja 2030 m. ES miškų strategija. *Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Briuselis 2021 07 16 COM(2021) 572 final*
- Nulinės vandens, oro ir dirvožemio taršos veiksmų planas. *Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Briuselis 2021 5 12 COM(2021) 400 final*
- Ekologinės gamybos plėtros veiksmų planas, *Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Briuselis, 25. 3. 2021 COM(2021) 141 final*
- ES prisitaikymo prie klimato kaitos strategija. *Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Briuselis, 2013 04 16 COM(2013) 216 final*
- Darni bioekonomika Europai. Stiprinant ryšį tarp ekonomikos, visuomenės ir aplinkos. Atnaujinta ES bioekonomikos strategija. *Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Briuselis, 2018*
- Uždaro ciklo kūrimas. ES žiedinės ekonomikos veiksmų planas. *Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Briuselis, 2015 12 02 COM(2015) 614 final*
- XVIII Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa ir programos nuostatų įgyvendinimo planas
- 2021-2030 m. Nacionalinis pažangos planas (NPP), *patvirtintas Vyriausybės nutarimu 2020 m. rugsėjo 9 d.*
- Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“, *patvirtinta 2012 m. gegužės 15 d. Lietuvos Respublikos seimo nutarimu Nr. XI-2015*
- Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas (LRBP), *patvirtintas 2021 m. rugsėjo 29 d. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimu Nr. 789*
- Nacionalinė aplinkos apsaugos strategija (NAAS), *patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. balandžio 16 d. nutarimu Nr. XII-1626*
- Nacionalinė klimato kaitos valdymo darbotvarkė (NKKVD), *patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2021 m. birželio 30 d. nutarimu Nr. XIV-490*
- Nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategija (NENS), *patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. XI-2133 (Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. birželio 21 d. nutarimu Nr. XIII-1288 patvirtinta nauja dokumento redakcija).*
- Nacionalinis energetikos ir klimato srities veiksmų planas (NEKSVP)
- Nacionalinis kraštovaizdžio tvarkymo planas (NKTP), *patvirtintas Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2015 m. spalio 2 d. nutarimu Nr. D1-703*
- Nacionalinis oro taršos mažinimo planas (NOTMP), *patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. balandžio 17 d. nutarimu Nr. 371*

- Vandenių srities plėtros 2017-2023 metais programa, patvirtinta 2017 m. vasario 1 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 88.
- Lietuvos sveikatos 2014–2025 metų strategija (LSS), patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2014 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. XII-964
- Nacionalinės sveikatos priežiūros 2016-2023 metų plėtros programa (NSPPP), patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2015 m. gruodžio 9 d. nutarimu Nr. 1291
- Sveikatos tausojimo ir stiprinimo politikos gairės (STSPG), patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2019 m. liepos 9 d. nutarimu Nr. XIII-2304
- Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos koncepcija (KPIAPK), patvirtinta 2020 m. birželio 15 d. LR kultūros ministro įsakymu Nr. JV-735
- 2021-2027 m. Partnerystės sutartis ir ES fondų investicijų programa
- LIFE programa
- “NATURA 2000” prioritetinių veiksmų programa (PVP), skirta įgyvendinti Lietuvoje 2021 – 2027 m. daugiamečių finansinės programos laikotarpiu (projektas pateiktas EK)

Strateginiai aplinkos apsaugos ir klimato tikslai, esama aplinkos būklė ir su žemės ūkio veikla susijusios aplinkos būklės problemos

Biologinė įvairovė, nacionalinės saugomos ir Natura 2000 teritorijos

Pagrindinis tarptautiniuose ir šalies strateginiuose dokumentuose (2030 m. ES biologinės įvairovės strategijoje, Europos žaliajame kurse, strategijoje „Nuo ūkio iki stalo“, 2021-2030 metų Nacionaliniame pažangos plane) biologinės įvairovės apsaugai keliamas **tikslas** gali būti apibendrintas kaip siekis užtikrinti gerą aplinkos kokybę ir gamtos išteklių darną, užtikrinant **jog biologinė įvairovė būtų apsaugota ir iki 2030 m. pradėtų atsigausti**.

Universalus bioįvairovės rodiklio „Paukščių populiacijos žemės ūkio naudmenose indeksas“ stebėseną atskleidžia, kad Lietuvos biologinės įvairovės apsaugos būklė blogėja. Mūsų šalyje agrarinių ekosistemų paukščių populiacijų būklė yra prastesnė už ES vidurkį². Blogėjančią Lietuvos biologinės įvairovės būklę agrarinėse ekosistemose rodo ir Europos Bendrijos svarbos buveinių ir rūšių apsaugos būklės rodikliai³. Visų pievų buveinių apsaugos būklė Lietuvoje yra vertinama kaip nepalanki bloga ar nepalanki netinkama. ES šalių kontekste, saugotinių pievų buveinių apsaugos būklė yra prastesnė nei ES vidurkis ir viena blogiausių vertinant borealinio biogeografinio regiono šalis bei situaciją kaimyninėje Lenkijoje. Lietuvoje sutinkamų, su žemės ūkio veikla susijusių EB svarbos buveinių apsaugos būklės tendencija yra stipriai blogėjanti. Jei 2013 metais šių buveinių apsaugos būklės vertinime bloga būkle įvertinta 50 proc. su žemės ūkio veikla susijusių buveinių, tai 2019 metais blogos būklės įvertinimas buvo pateiktas net 79 proc. šių buveinių.

Nors Lietuvoje didelės gamtinės vertės teritorijos (DGVT) apima ženklų žemės ūkio naudmenų dalį (2018 m. - 24,9 proc.), o agrarinio kraštovaizdžio mozaikiškumas yra sąlyginai didelis (ypač Baltijos ir Žemaičių aukštumų regionuose) ir turi tendenciją didėti (2014-2018 m. laikotarpiu DGVT plotas išaugo 1,1 proc.)⁴, tai neužtikrina faktinės geros apsaugos būklės.

Vertinant su žemės ūkio sektoriumi susijusių biologinės įvairovės ir saugomų teritorijų problematiką galima nurodyti šiuos neigiamą įtaką darančius veiksnius:

² Šaltinis: European Commission, 2021. CAP context indicators – 2019 [C.35 Farmland birds index]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/agriculture/cap-indicators/context/2019_en.

³ Šie rodikliai (Nr. 6.7.1 ir Nr. 6.7.2) naudojami Nacionalinės pažangos plano tikslų ir uždavinių pasiekimo analizei, duomenys renkami EK ataskaitai apie EB Buveinių direktyvos įgyvendinimą.

⁴ Lietuvos kaimo plėtros 2014-2020 m. programos įtakos gamtinei aplinkai analizė ir aplinkosauginių rodiklių identifikavimas 2016-2018 metais. Galutinė ataskaita. 2019 m. Aplinkos apsaugos politikos centras.

- intensyvėjanti žemės ūkio veikla, ūkių stambėjimas ir specializacija (grūdinininkystė ir intensyvi gyvulininkystė);
- tradicinių žemės ūkio technologijų praradimas, mišrių bei nedidelių ūkių mažėjimas ir demografinės padėties blogėjimas kaimiškose vietovėse;
- pesticidų ir mineralinių trąšų naudojimas;
- tradicinio šienavimo praktikas išstumia intensyvi žolės pašarų gamyba;
- biojvairovei vertingų kraštovaizdžio elementų mažėjimas;
- durpžemių sausinimas;
- pievų ir ekstensyviai ganomų ganyklų mažėjimas;
- kritusių gyvūnų liekanų tvarkymo reikalavimų griežtėjimas.

Visuomenės sveikata

Pagrindiniai šalies strateginiuose dokumentuose (2021–2030 m. Nacionaliniame pažangos plane, Lietuvos sveikatos 2014-2025 m. strategijoje, Nacionalinėje visuomenės sveikatos priežiūros 2016-2023 metų plėtros programoje ir Sveikatos tausojimo ir stiprinimo politikos gairėse) nustatyti tikslai visuomenės sveikatos ir socialinės gerovės srityje yra **didinti gyventojų socialinę gerovę ir įtrauktį, mažinti netolygumus ir pasiekti, kad šalies gyventojai būtų sveikesni ir pailgėtų jų gyvenimo trukmė.**

2019 m. Lietuvoje vyrų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė (VGT) buvo 71,5, moterų – 81 metai. Lietuvos vyrų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė išlieka viena mažiausių Europos Sąjungoje⁵. 2019 m. VGT mieste buvo 2,5 metų didesnė nei kaime. Kaimo gyventojų mirtingumo rodiklis 1,3 karto viršijo miesto gyventojų rodiklį⁶.

Savižudybių rodikliai kaimo vietovėse yra 1,34 karto aukštesni nei miestuose. Taip pat tyrimai rodo, kad žemės ūkio darbininkų mirtingumo rodikliai yra kelis kartus didesni nei kitų profesijų asmenų. Skurdo rizika kaimiškose gyvenvietėse siekia 32,5 proc. ir yra gerokai didesnė nei miestuose, kur skurdo rizikoje ir socialinėje atskirtyje gyvena vidutiniškai 23,2 proc. gyventojų. Prastesniems kaimo gyventojų sveikatos rodikliams įtakos turi ir žemės ūkyje naudojami chemikalai, gyvenimo būdas, išsilavinimas ir sveikatos priežiūros prieinamumo kaimo gyventojams problemos.

Lietuvai tenka labai didelė neužkrečiamųjų ligų našta dėl mitybai priskirtinų rizikos veiksnių. Daugiau kaip 40 proc. Lietuvos gyventojų nevalgo bent vienos daržovių ir vaisių porcijos per dieną, o tai yra daugiau nei ES vidurkis⁷. 2020 m. asmenų, gyvenančių su ekonominiais sunkumais susiduriančiuose namų ūkiuose ir negalintių sau leisti bent kas antrą dieną valgyti mėsos, žuvies ar analogiško vegetariško maisto, dalis kaimuose siekė 14,9 proc., miestuose – 10,0 proc. Ekologiški maisto produktai sudaro tik 1 procentą šalyje parduodamo maisto. Lietuvoje vieno gyventojo nuperkamo ekologiško maisto vertė (18 Eur/žmogui) gana stipriai atsilieka nuo ES vidurkio (84,4 Eur/žmogui).

Dirvožemis

⁵ Lietuvos sveikatos statistika 2019 m. <https://www.hi.lt/lt/lietuvos-sveikatos-statistika-health-statistics-of-lithuania.html>

⁶ Lietuvos sveikatos statistika 2019 m. <https://www.hi.lt/lt/lietuvos-sveikatos-statistika-health-statistics-of-lithuania.html>

⁷ Eurostat, 2021. Daily consumption of fruit and vegetables by sex, age and educational attainment level. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_ehis_fv3e&lang=en

Pagrindinis *Nacionalinėje aplinkos apsaugos strategijoje* nustatytas dirvožemio apsaugos tikslas – **saugoti dirvožemį ir tausiai jį naudoti. Siekiama, kad bendras organinės medžiagos kiekis dirvožemyje, 2010 m. siekęs 3 proc., iki 2030 m. išliktų stabilus ir nesumažėtų.**

Pagrindinė grėsmė dirvožemio kokybei Lietuvoje yra nedidelis humuso (pagrindinio dirvožemio organinės medžiagos komponento) kiekis jame. Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro (LAMMC) duomenimis, didesnėje šalies dalyje vyrauja mažai (1,0–2,0 proc.) humuso turintys dirvožemiai, o humuso mažėjimo dirvožemyje problema kasmet tampa vis aktualesnė. Organinės medžiagos kiekis šalies dirvožemiuose mažėja, nes didėja intensyviai auginamų javų plotai, o visiems dirbamiems plotams patrešti organinių trąšų neužtenka. Svarbiausias dirvožemio organinės anglies mažėjimą lemiantis veiksnys yra ypač ilgą laiką taikomas tradicinis žemės dirbimas. Organinės anglies mažėjimą taip pat lemia tradicinio žemės dirbimo derinys kartu su intensyviose sėjomainose auginamų pasėlių tręšimu mineralinėmis trąšomis.

Kita aktuali problema – dirvožemių rūgštėjimas. Lietuvoje nuo 1995 m. dirvožemių nebekalkinant rūgštėjimo procesas intensyvėja, o labiausiai pasireiškia Vakarų Lietuvoje, kur rūgščių (pH<5,5) dirvožemių padaugėjo vidutiniškai 12,2 proc., o neutralokų (pH 6,1 – 6,5) sumažėjo 14,2 proc. palyginti su dirvožemio būkle prieš maždaug tris dešimtmečius. Kai kuriose šios zonos rajonuose labai ir vidutiniškai rūgštūs dirvožemiai jau sudaro 34,2 – 63,0 proc.⁸

Manoma, kad nuo 6 proc. (lygumose) iki 30 proc. (kalvotose aukštumose) Lietuvos dirvožemių yra nuardyti⁹. Atlikti skaičiavimai rodo¹⁰, kad nuo 2014 m. iki 2018 m. Lietuvoje erozija žemės ūkio teritorijose galėjo išaugti maždaug 8 proc.

Vandens ištekliai

2021–2030 m. Nacionaliniame pažangos plane nurodytas paviršinių vandens telkinių būklės gerinimo tikslas – **pasiekti, kad iki 2023 m. geros ekologinės būklės vandens telkinių dalis sudarytų 85 proc., o 2030 m. – 100 proc.** Siekiama sumažinti maisto medžiagų išsiplovimą į vandens telkinius ir pasiekti, kad žemės ūkio tarša netrukdytų pasiekti geros ekologinės visų paviršinių vandens telkinių būklės.

Vandens išteklių valdymo tikslais Lietuvoje yra išskirti 1 193 paviršiniai vandens telkiniai, iš kurių 826 priskiriami upių, 361 – ežerų ir tvenkinių, 4– tarpinių (Kuršių marios, Kuršių marių vandenu išplitimo Baltijos jūroje zona) ir 2 – priekrantės (teritoriniai vandenys 1 jūrmylės atstumu nuo kranto) vandens telkinių kategorijoms.

Šiuo metu geros ekologinės būklės reikalavimų neatitinka 63 proc. upių kategorijos, 64 proc. ežerų kategorijos ir visi tarpinių ir priekrantės kategorijų vandens telkiniai. Taigi, per pastarąjį šešerių metų UBR valdymo ciklą užfiksuotas vandens telkinių būklės prastėjimas.

⁸ *Gerosios žemės ūkio praktikos kodeksas, kurio taikymas mažintų neigiamą žemės ūkio poveikį dirvožemiui, vandeniui, orui ir klimatui*, LR ŽŪM, Vilnius, 2019, https://zum.lrv.lt/uploads/zum/documents/files/LT_versija/Veiklos_sritys/Bendroji_zemes_ukio_politika/GZUP%20Kodeksas%20taisyta%20po%20AplinkosM-%20birzelis.pdf

⁹ *ibid*

¹⁰ *Aplinkos apsaugos politikos centras (AAPC), 2019. Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 metų programos įtakos gamtinei aplinkai analizė ir aplinkosauginių rodiklių identifikavimas 2016–2018 metais.*

[https://zum.lrv.lt/uploads/zum/documents/files/LT_versija/Veiklos_sritys/Kaimo_pletra/Lietuvos_kaimo_pletros_2014%E2%80%932020m._programa/Steb%C4%97sena%20ir%20vertinimas/Tyrimai%20ir%20vertinimai/KPP_itaka_aplinkai_\(galutine_ataskaita_2019_02_28\).pdf](https://zum.lrv.lt/uploads/zum/documents/files/LT_versija/Veiklos_sritys/Kaimo_pletra/Lietuvos_kaimo_pletros_2014%E2%80%932020m._programa/Steb%C4%97sena%20ir%20vertinimas/Tyrimai%20ir%20vertinimai/KPP_itaka_aplinkai_(galutine_ataskaita_2019_02_28).pdf)

Žemės ūkio tarša yra vienas iš pagrindinių veiksnių, neleidžiančių pasiekti geros ekologinės upių kategorijos vandens telkinių būklės. Reikšmingą žemės ūkio taršos poveikį patiria 42 proc. upių ir 39 proc. ežerų kategorijos vandens telkinių. Didžioji dalis rizikos grupei dėl žemės ūkio taršos priskiriamų upių kategorijos vandens telkinių yra vidurio ir šiaurės Lietuvoje, derlingais dirvožemiais pasižyminčiose teritorijose, kuriose vykdoma intensyvi žemdirbystės veikla. Prasčiausia situacija yra Lielupės mažųjų intakų pabaseinyje, kur nitratų azoto geros ekologinės būklės riba (2,3 mg/l) vidutiniškai viršijama 4 kartus, o rizikos grupei dėl reikšmingo žemės ūkio taršos poveikio priskiriami visi upių kategorijos vandens telkiniai.

Šiuo metu su mėšlu į dirvožemį įnešama palyginti nedidelė azoto dalis ir ji nuolat mažėja, tuo tarpu su mineralinėmis trąšomis į dirvožemį įnešamo azoto kiekis pastaraisiais metais nuolat augo¹¹, tad šiuo metu didžiausią poveikį vandens telkinių būklei daro mineralinių trąšų naudojimas.

Didžioji dirbamos žemės dalis (virš 50-70 proc.) rizikos grupei priskiriamuose upių baseinuose yra nusausta drenažu. Tradicinės drenažo sistemos paspartina azoto mineralizaciją ir tirpių azoto junginių pernešimą į vandens telkinius, taigi tiesiogiai prisideda prie vandens telkinių taršos. Biogeninių medžiagų prietaką iš žemės ūkio plotų galinčių sumažinti reguliuojamo drenažo sistemų dalis vis dar yra labai nedidelė. Šiuo metu reguliuojamo drenažo sistema veikia 41 Lietuvos ūkyje, jų plotas, kartu sudėjus, tesiekia kiek daugiau kaip 1 000 ha.

Pirminiai taršos mažinimo poreikio vertinimai rodo, kad norint pasiekti aplinkosaugos tikslus Nemuno ir Ventos UBR rizikos vandens telkinių baseinuose, azoto junginių išsiplovimą į vandens telkinius reikia sumažinti maždaug 30-40 proc., tuo tarpu tam tikrose Lielupės UBR dalyse (Lielupės mažųjų intakų pabaseinyje bei Mūšos aukštupyje) – net apie 70 proc.

Klimatas

Nacionalinėje klimato kaitos valdymo darbotvarkėje nurodyta, jog pagrindinis žemės ūkio sektoriui keliamas **tikslas klimato švelninimo srityje - pasiekti, kad išmetamas ŠESD kiekis iki 2030 m. sumažėtų mažiausiai 11 proc., palyginti su 2005 m.** ŽŪŽNKM sektoriuje numatyta iki 2030 m. darniai naudojant žemės ūkio naudmenas ir miško žemę, saugant ir atkuriant organinę anglį kaupiančias gamtines buveines (miškus, pievas, pelkes, šlapžemes) ir užtikrinant gerą jų ekologinę būklę, didinant medienos panaudojimą statyboje ir ilgaamžių produktų gamyboje nekeliant papildomo neigiamo poveikio ekosistemoms, didinti absorbcinį potencialą, jį efektyviausiai panaudoti, pasiekti, kad būtų absorbuojamas daug didesnis išmetamų ŠESD kiekis už šio sektoriaus išmetamą kiekį ir sudarytų ne mažiau kaip 6,5 mln. t CO₂-e per 2021–2030 m. laikotarpį.

Nacionalinės ŠESD apskaitos duomenimis¹², 2020 m. Lietuvoje į atmosferą buvo išmesta 20 182,6 kt CO₂-e ŠESD (neįskaičiuojant žemės naudojimo ir žemės naudojimo paskirties keitimo bei miškininkystės (ŽŪŽNKM) sektoriaus indėlio). Žemės ūkio sektoriuje susidaręs ŠESD kiekis (4450,9 kt CO₂-e) sudarė 22 proc. viso šalies ŠESD kiekio.

Nuo 2005 m. žemės ūkio sektoriaus išmetamas ŠESD kiekis didėjo, tad, jei lygintume su tikslais, nustatytais 2005 m. išmetimų atžvilgiu, šiuo metu ŠESD mažinimo poreikis yra dar labiau išaugęs. Norint pasiekti užsibrėžtą 2030 m. klimato kaitos švelninimo tikslą, dabartinius žemės ūkio sektoriaus išmetamus kiekius reikia sumažinti 20 proc.

¹¹ Lietuvos kaimo plėtros 2014-2020 m. programos įtakos gamtinei aplinkai analizė ir aplinkosauginių rodiklių identifikavimas 2016-2018 metais. Galutinė ataskaita. Aplinkos apsaugos politikos centras, 2019.

¹² Lithuania's national inventory report 2021. Greenhouse gas emissions 1990-2019. Vilnius, 2021

Pagrindiniai veiksniai, lemiantys žemės ūkio sektoriaus ŠESD kiekių augimą yra didėjantis mineralinių trąšų sunaudojimas, augantis javų plotas ir derlingumas bei intensyvėjantis organinių dirvožemių kultivavimas. Menką progresą siekiant klimato švelninimo tikslų lemia ir tai, jog iki šiol įgyvendinta mažai efektyvių ir tiesioginių poveikį žemės ūkio sektoriaus ŠESD emisijoms turinčių priemonių.

2020 m. ŽŪŽŪK sektoriuje buvo absorbuota 5590,43 kt CO₂-e. Didžiausią ŠESD dalį žemės naudojimo, žemės naudojimo keitimo ir miškininkystės sektoriuje sugeria (absorbuoja) miškai. 2020 m. miškų absorbuotas ŠESD kiekis sudarė 6 515,4 kt CO₂-e ir buvo 50 proc. didesnis nei 2005 m. Tačiau dėl ariamos žemės plotų didėjimo pievų ir ganyklų sąskaita bei nusausintų organinių dirvožemių dirbimo ŽŪŽŪPKS sektoriuje fiksuojamas ir išmetamų ŠESD kiekių augimas.

Oras

Nacionaliniame oro taršos mažinimo plane užsibrėžta, *lyginant su 2005 m., išmestą NH₃ kiekį iki 2020 m. sumažinti 10 proc. ir išlaikyti tokį sumažinimą iki 2030 m.; išmestą KD_{2,5} kiekį iki 2020 m. sumažinti 20 proc., o iki 2030 m. – 36 proc.; išmestą NO_x kiekį iki 2020 m. sumažinti 48 proc., o iki 2030 m. – 51 proc.; išmestą NMLOJ kiekį iki 2020 m. sumažinti 32 proc., o iki 2030 m. – 47 proc.*

Aplinkos apsaugos agentūros duomenimis, 2019 m. žemės ūkio sektoriaus išmestas NH₃ kiekis siekė 32,23 kt ir sudarė 92,6 proc. viso šalies išmesto NH₃ kiekio; 0,31 kt siekiantis išmestas KD_{2,5} kiekis sudarė beveik 6 proc. viso šalies išmesto KD_{2,5} kiekio; 9,19 kt siekiantis išmestas NO_x kiekis sudarė beveik 16 proc. viso šalies išmesto NO_x kiekio; 14,09 kt siekiantis išmestas LOJ kiekis sudarė 28 proc. viso šalies išmesto LOJ kiekio. 2005-2019 m. žemės ūkio NH₃ išmetimai sumažėjo 1,62 kt (4,8 proc.). Lemiami šio teršalo išmetamų kiekių mažėjimo priežastimi buvo bendro gyvulių skaičiaus mažėjimas. 2019 m. didžiausia (apie 34 proc.) žemės ūkio išmesto NH₃ kiekio dalis susidarė dėl neorganinių trąšų naudojimo. Nuo 2005 iki 2019 metų su neorganinių trąšų naudojimu susijęs išmestas NH₃ kiekis padidėjo net 3,6 kt; tuo tarpu iš mėšlo kylantys išmetimai sumažėjo 2,45 kt.

Per 2005-2019 m. laikotarpį žemės ūkio sektoriaus išmestas KD_{2,5} kiekis sumažėjo 0,03 kt (8,8 proc.). Pagrindine išmesto KD_{2,5} kiekio sumažėjimo priežastimi buvo galvijų skaičiaus sumažėjimas. Nors daugumos su gyvulininkyste susijusių žemės ūkio veiklų KD_{2,5} išmetimai per 2005-2019 m. laikotarpį sumažėjo daugiau nei reikia strateginiams tikslams pasiekti, tačiau didžiausią dalį, t.y. 58 proc., žemės ūkio sektoriaus KD_{2,5} išmetimų 2019 m. sudarė žemės ūkio darbų, įskaitant žemės ūkio produktų sandėliavimą, tvarkymą ir gabenimą, veikloje susidarantys šio teršalo išmetimai, kurios per nagrinėjamą laikotarpį padidėjo 4 proc.

2005-2019 m. išmesto NO_x kiekio žemės ūkio sektoriuje padidėjimą beveik 2,08 kt (29 proc.) paveikė išaugęs azoto trąšų panaudojimas, kuris ir lėmė didžiausią dalį išmesto NO_x kiekio (77 proc.).

To paties laikotarpio žemės ūkio sektoriaus išmestas LOJ kiekis sumažėjo 1,44 kt (9,3 proc.). Šį sumažėjimą, kaip ir NH₃ atveju, labiausiai nulėmė galvijų skaičiaus mažėjimas ir atitinkamai dėl to sumažėjęs dirvų tręšimas mėšlu.

Kultūros paveldas

*Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos koncepcijoje pabrėžiama, kad pagrindinė valstybės misija formuojant ir įgyvendinant materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo apsaugos politiką yra **išsaugoti Lietuvos materialų ir nematerialų kultūros paveldą ir perduoti jį ateities kartoms, sudarant sąlygas visuomenei jį pažinti ir juo naudotis.***

Kaimo visuomenė vaidina reikšmingą vaidmenį puoselėjant nematerialų kultūros paveldą, kuris patiria vis didesnį neigiamų globalizacijos reiškinių poveikį, o negaudamas valstybės paramos, nepajėgus konkuruoti su komercine, masine kultūra. Nematerialaus kultūros paveldo plėtros pagrindas – tautinė savimonė – nepaliaujamai silpsta¹³.

Šiuo metu Lietuvoje yra registruoti 845 tradiciniai amatininkai, tautinio paveldo produktais pripažinti 3 272 gaminiai. Šalyje veikia 20 tradicinių amatų centrų. Palyginimui, 2012 m. buvo registruota 440 tradicinių amatininkų ir 1600 tautinio paveldo produktais pripažintų gaminių, tebuvo įkurti 5 tradicinių amatų centrai. Vis tik, puoselėjant tautinį paveldą nepilnai išnaudojamas esamų renginių – tradicinių švenčių, festivalių, mugių, konkursų – potencialas, trūksta jų turinio kokybės. Tradiciniai amatininkai stokoja verslumo įgūdžių, žinių ir informacijos siekiant gauti paramą. Didelę neigiamą įtaką tradiciniams amatams turėjo ir dėl COVID-19 infekcijos įvesti karantino apribojimai.

Kraštovaizdis

*Lietuvos aplinkos apsaugos strategijoje numatomas kraštovaizdžio apsaugos **tikslas yra išsaugoti įvairaus teritorinio lygmens kraštovaizdžio arealus ir jų geoekologinį potencialą, užtikrinant tinkamą jų tvarkymą, naudojimą, planavimą ir darnų vystymąsi.** Pagal Kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo 2015–2020 metų veiksmų planą, pirmasis kraštovaizdžio apsaugos, planavimo, tvarkymo, naudojimo tikslas – **užtikrinti kryptingą ir darnų kraštovaizdžio formavimą, antrasis – palaikyti ir stiprinti kraštovaizdžio ekologinį stabilumą.***

2020 m. Lietuvoje žemės ūkio naudmenų plotas sudarė 52,1 proc. teritorijos. Ariama žemė sudarė 45,49 proc., o pievos ir ganyklos - 6,21 proc. Nuo 2018 iki 2020m. ariamos žemės plotai augo 7 proc. ir 2020m. sudarė 2241 tūkst. ha, o pievų ir ganyklų plotai per šį laikotarpį sumažėjo apie 15,5 proc. ir pasiekė 636,2 tūkst. ha. Valstybinės miškų tarnybos duomenimis, miškingumas nuo 2014 m. iki 2020m. augo 0,4 proc.¹⁴ ir 2020 m. sudarė 33,7 proc. šalies teritorijos. Šiuo metu saugomos teritorijos Lietuvoje sudaro 1 155 431,18 ha ir tai yra 17,68 proc. šalies teritorijos (2007 m. saugomos teritorijos užėmė 15,27 proc. šalies ploto).

Šalyje 24,9 proc. žemės ūkio naudmenų patenka į išskirtas DGVT, išsiskiriančias savo kraštovaizdžio mozaikiškumu, turtingais biologinės įvairovės komponentais, tačiau Europos aplinkos apsaugos agentūros 2019 m. duomenys rodo, kad beveik visoje Lietuvoje didelės gamtinės vertės žemės ūkio teritorijos prarandamos dėl intensyvėjančios žemės ūkio veiklos.

Dideliu mozaikiškumu pasižymi Žemaičių aukštumos ir Pietryčių Lietuvos kalvotos teritorijos, tuo tarpu mažo mozaikiškumo teritorijos išsidėsčiusios derlingose Šiaurės, Vidurio ir Pietvakarių Lietuvos dalyse, kuriose dominuoja intensyvus žemės ūkis. 2013-2018 m. fiksuotas mozaikiškumo didėjimas.

¹³ Lietuvos kultūros politikos strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. 665 „Dėl Lietuvos kultūros politikos strategijos patvirtinimo“

¹⁴ Oficialios statistikos portalas. Rodiklių duomenų bazė.

Kraštovaizdžio būklės vertinimas parodo, kad nors šalyje plečiasi saugomų teritorijų plotai ir didėja kraštovaizdžio mozaikiškumas, tačiau auga ariamos žemės plotai ir mažėja pievų ir ganyklų plotai, didžioji dalis ES svarbos buveinių neatitinka palankios būklės, dalis DGVT prarandama, o krintantis kaimo paukščių populiacijų indikatorius rodo, kad biologinės įvairovės situacija prastėja ir didele dalimi tai lemia žemės ūkio veiklos intensyvėjimas. Tai parodo, kad nėra užtikrinamas darnus vystymasis ir ekologinis kraštovaizdžio potencialas ir stabilumas.

Gamtos išteklių ir jų naudojimas

Pagrindiniai Nacionalinėje aplinkos apsaugos strategijoje išdėstyti šalies strateginiai tikslai išteklių valdymo ir apsaugos srityje yra:

- užtikrinti ilgalaikį racionalų **tvary** valstybės funkcionavimui svarbių nacionalinių **gamtos išteklių naudojimą, jų apsaugą, atsinaujinančių gamtos išteklių atkūrimą** ir, kur įmanoma, gausinimą, sudarant sąlygas darniai ūkio plėtrai;
- **mažinti susidarančių atliekų kiekį, užtikrinti** žmonių sveikatai ir aplinkai saugų atliekų tvarkymą ir **racionalų atliekų medžiaginių ir energinių išteklių naudojimą**, taip sumažinant gamtos, kitų išteklių naudojimą ir atliekų šalinimą sąvartynuose.

Žemės ūkyje susidarančių atliekų įvairovė gana didelė, čia susidaro augalų, gyvulių, veterinarinių preparatų ir tręšimo produktų, pakuočių, transporto, statybos, komunalinės atliekos, tačiau pagrindinės žemės ūkio atliekos yra šiaudai, mėšlas ir srutos. 2020 m. šalyje susidarė 4,2 mln. t šiaudų, 3,1 mln. t mėšlo ir 2,2 mln. t srutų atliekų. Didžioji šių atliekų dalis yra sutvarkoma naudojant ūkyje (jas kompostuojant arba apdorojant žemėje). Kadangi susidarantis atliekų kiekis yra didelis, dalį jų, nedarant žalos dirvožemio būklei, Lietuva gali panaudoti kaip žaliavą gaminant bioetanolį, biodujas, maisto priedus, biologinės kilmės trąšas, proteino produktus, įvairias chemijos pramonei reikalingas medžiagas.

Žiedinis medžiagų naudojimas Lietuvoje vis dar gerokai atsilieka nuo ES vidurkio. Eurostat duomenimis, 2017 m. žiedinis medžiagų naudojimas ES vidutiniškai siekė 11,7 proc., tuo tarpu Lietuvoje – vos 4,5 proc.

Lietuvos išteklių produktyvumo rodiklis taip pat gerokai mažesnis už ES vidurkį. 2019 m. Lietuvos išteklių produktyvumas siekė 0,74 Eur/kg, kai tuo tarpu ES vidurkis buvo 2,14 EUR/kg, t.y. beveik tris kartus didesnis.

EUROSTAT duomenimis, 2019 m. Lietuvos energijos produktyvumo rodiklis siekė 4.9 Eur/kgne, tuo tarpu ES-27 vidurkis buvo 8,4 Eur/kgne. Energijos vartojimo efektyvumo didinimo įstatymo pataisomis¹⁵ nustatoma, jog žemės ūkio sektoriuje iki 2030 metų reikia užtikrinti ne mažesnę kaip 546 GWh privalomą sutaupyti energijos kiekį. Tad šiuo metu ypatingai aktualus tampa energijos vartojimo efektyvumą didinančių priemonių įgyvendinimas, atsinaujinančių energijos išteklių naudojimo plėtra.

2019 m. 25,47 proc. galutinės energijos Lietuvoje buvo pagaminta iš atsinaujinančių energijos išteklių (AEI). Žemės ūkio sektoriuje pagaminamos atsinaujinančių išteklių energijos dalis, sudaranti 10,3 proc., tebėra mažesnė už ES-27 vidurkį, kuris siekia 12,1 proc. Lietuvoje miškininkystės sektoriuje pagaminama gerokai daugiau AEI energijos, 77,1 proc., nei vidutiniškai ES-27, kur miškininkystės sektoriuje pagamintas AEI energijos kiekis sudaro 41,4 proc. Tai rodo didelę priklausomybę nuo biokuro ir per menkai išnaudojamą kitų atsinaujinančių energijos šaltinių potencialą.

¹⁵ Lietuvos Respublikos energijos vartojimo efektyvumo didinimo įstatymo Nr. XII-2702 1, 3, 4, 5, 8, 11 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas. 2020 m. birželio 4 d. Nr. XIII-3015, Vilnius

Strateginio pasekmių aplinkai vertinimo metodika. Sunkumai, su kuriais buvo susidurta

SPAV metu buvo nagrinėjamos tikėtinos SP pasekmės šiems aplinkos ir socialiniams aspektams bei jų tarpusavio sąveikai:

- biologinei įvairovei (įskaitant gyvūniją ir augaliją) ir saugomoms bei Europos ekologinio tinklo „Natura 2000“ teritorijoms
- visuomenės sveikatai
- dirvožemiui
- vandeniui
- klimatui
- orui
- kultūros paveldui ir gamtos paveldo objektams
- kraštovaizdžiui
- gamtos ištekliams ir materialiajam turtui.

Atsižvelgiant į tai, kad SP yra aukščiausio, nacionalinio, lygmens strateginio planavimo dokumentas, kuriame numatytos paramos žemės ūkio sektoriui kryptys ir mechanizmai, buvo pasirinktas vertinimas strateginių aplinkos ir klimato srities tikslų atžvilgiu, t.y. **buvo analizuojamas tikėtinas SP poveikis siekiant vertinamiems aplinkos aspektams tarptautiniuose ir nacionaliniuose strateginiuose dokumentuose nustatytų tikslų.**

Visos atskirų aplinkos aspektų atžvilgiu potencialiai reikšmingos intervencijos buvo analizuojamos aprašant galimą pasekmių pobūdį (neigiamos ar teigiamos), reikšmingumą, erdvinį mastą (vietos, regioninį, nacionalinį, tarpvalstybinį), trukmę ir tęstinumą (trumpalaikės, vidutinės trukmės, ilgalaikės, nuolatinės, laikinos) ir kitas savybes (tiesioginės, netiesioginės, kaupiamosios, sąveikaujančios (sinergetinės)).

Planuojamų SP intervencijų pasekmėms apibūdinti pasitelktas ekspertinis vertinimas. Tikėtinas pasekmių pobūdis ir reikšmingumas strateginių tikslų įgyvendinimui buvo nustatytas pasitelkiant vertintojų turimas žinias ir susistemintus mokslinėje literatūroje ir aktualiose tyrimų ataskaitose pateiktus duomenis apie žemės ūkio veiklų poveikį aplinkai, poveikio mechanizmus, galimus poveikio aplinkai mažinimo būdus, aplinkosauginių priemonių taikymo praktikas ir jų rezultatyvumą.

Pagrindiniai atlikto pasekmių aplinkai vertinimo trūkumai yra susiję su kokybinio ekspertinio vertinimo neapibrėžtumu ir subjektyvumu. Tokio vertinimo rezultatai nemaža dalimi priklauso nuo asmeninių SPAV ekspertų ir SPAV subjektų atstovų nuomonių, požiūrių ir kompetencijų. Kokybinis vertinimas atskleidžia kaip į SP yra integruojami aplinkos apsaugos bei darnaus vystymosi tikslai, tačiau šis vertinimo būdas neleidžia įvertinti intervencijų sąlygojamų aplinkos pokyčių, nustatyti intervencijų kiekybinio indėlio siekiant strateginių tikslų, objektyviai palyginti alternatyvų. Atlikti kiekybiniai ar pusiau kiekybiniai vertinimai taip pat yra susiję su nemažu neapibrėžtumu dėl faktinių duomenų trūkumo, gana didelio tikėtino priemonių rezultatyvumo intervalo, kuris priklausys nuo konkrečių priemonių įgyvendinimo sąlygų, teritorinio išsidėstymo. Šie vertinimai gali būti naudojami tik orientaciniam SP indėlio siekiant strateginių aplinkos, klimato ir darnaus vystymosi tikslų nustatymui. Tuo tarpu faktiniam pasekmių vertinimui turi būti užtikrinta tinkama SP intervencijų poveikio stebėseną.

Galimos SP pasekmės aplinkai

Pasekmės biologinei įvairovei, saugomoms ir Natura 2000 teritorijoms

Atlikus vertinimą nustatyta, jog poveikį biologinei įvairovei turės 8 GAAB standartai ir 34 SP priemonės, tačiau numatoma, kad reikšmingas teigiamas pasekmes biologinei įvairovei turės tik 2 GAAB standartai (GAAB8 ir GAAB9) ir 5 priemonės. Tarp reikšmingą teigiamą poveikį biologinei įvairovei turėsiančių intervencijų priskirtinos tokios priemonės, kurios orientuotos į pievų ir šlapynių (įskaitant ir jose aptinkamas natūralias buveines) priežiūrą ir atkūrimą, eroduotos žemės keitimą pievomis, kraštovaizdžio elementų priežiūrą ir kt. Tarp reikšmingą neigiamą poveikį biologinei įvairovei turėsiančių priemonių priskirtinos intervencinės priemonės, palaikančios intensyvių ūkininkavimą visame ŽŪ naudmenų plote (pvz., tiesioginės išmokos) arba, pavyzdžiui, priemonė *„Mažiau palankios ūkininkauti vietovės“*, kuri bus įgyvendinama gamtiniu požiūriu jautriose teritorijose ir apims apie 17,1 proc. žemės ūkio naudmenų, tačiau skatins biologinei įvairovei nepalankias žemės ūkio praktikas (pvz., ariminę žemdirbystę nenašiose žemėse). Teigiamas pasekmes biologinei įvairovei lemsiančias intervencines priemones planuojama įgyvendinti tik 13,6 proc. žemės ūkio naudmenų, todėl neigiamas pasekmes turinčių priemonių įgyvendinimo mastas bus žymiai didesnis.

Atkreiptinas dėmesys ir į priemonės *„Kompleksinės pievų priežiūros schema“* veiklą „EB svarbos natūralių pievų, šlapynių bei rūšių buveinių tvarkymas pievose bei šlapynėse“, kurios įgyvendinimas planuojamas labai mažame – 10 341 ha plote. Šių teritorijų apsauga ir geros būklės palaikymas Lietuvoje turi prioritetinę svarbą, tačiau planuojamas įgyvendinimo mastas yra nepakankamas. Šiuo metu numatomas intervencijos įgyvendinimo mastas apima tik apie 12 proc. visų kartografuotų EB svarbos buveinių, kurių palaikymas susijęs su žemės ūkio veikla.

Atsižvelgiant į praeito laikotarpio patirtį, vienas didžiausių su biologinės įvairovės apsauga susijusių iššūkių buvo pareiškėjų dalyvavimo pasyvumas agrarinės aplinkosaugos priemonių įgyvendinime. Dalyvavimo pasyvumas buvo siejamas su ilgu įsipareigojimų laikotarpiu, nepakankamu išmokų dydžiu, priemonių lankstumo stoka ir kt. Analizuojant naujojo laikotarpio intervencijas matyti jog šias problemines priežastis imtasi spręsti, nes daugelis eko-schemų numato trumpesnį įsipareigojimų laikotarpį, didėja išmokų dydžiai, priemonėse numatyta didesnė veiklų įvairovė. Planuojant intervencines priemones atsižvelgta į ankstesniojo laikotarpio patirtį, nes daugelio intervencijų įgyvendinimas numatomas pasitelkiant tematinius GIS žemėlapių sluoksnius bei numatant kai kurių konkrečių saugomų rūšių ir buveinių tvarkymo priemones šių vertybių radavietėse.

Atlikus vertinimą nustatyti šie su galimu neigiamu poveikiu biologinei įvairovei susiję aspektai:

- Strateginiame plane pateiktas aktyvaus ūkininko apibrėžimas šiuo metu neapima tokių subjektų kaip saugomų teritorijų direkcijos, valstybinės miškų urėdijos, nevyriausybinių organizacijos. Visi šie subjektai šiuo metu atlieka svarbią rolę palaikant gerą agrarinio kraštovaizdžio, buveinių ir rūšių (ypač saugomų EB svarbos rūšių ir buveinių) būklę. Tačiau dėl susiaurinto aktyvaus ūkininko apibrėžimo, minėti subjektai negalės pretenduoti į paramą, ir tikėtina jog tai lems minėtų gamtos vertybių degradavimą.
- Strateginiame plane išlieka problema jog bazinės tiesioginės išmokos negali būti mokamos dalyje šlapynių bei medžiais ir krūmais apaugusių EB svarbos buveinių, kurių geros būklės palaikymas tiesiogiai susijęs su ekstensyvos žemės ūkio veiklos vykdymu. Siūloma praplėsti daugiametės pievos ir ganyklos apibrėžimą bei kontrolinių žemės sklypų klasifikavimo metodiką.

Apibendrinant planuojamas intervencines priemones galima teigti jog priemonės ir jų įgyvendinimo mastas turės teigiamą, tačiau nepakankamą poveikį strateginių biologinės įvairovės apsaugos tikslų įgyvendinimui. Todėl galima prognozuoti jog esminio proveržio sprendžiant agrarinio

kraštovaizdžio biologinės įvairovės nykimą Lietuvoje ateinančiu SP įgyvendinimo laikotarpiu nebus pasiekta.

Pasekmės visuomenės sveikatai

Atliktas vertinimas parodė, kad, lyginant su ankstesniojo 2014-2020 m. paramos laikotarpio programomis, 2023-2027 metų SP numatyta daugiau (skaičiumi ir apimtimi) tiek įvairius aplinkos komponentus (orą, vandenį, dirvožemį), o per juos ir žmonių sveikatą, gerinančių, tiek socialinę atskirtį mažinančių priemonių. Su visuomenės sveikatos ir gerovės stiprinimu bei socialinės atskirties mažinimu bus susiję daugiau kaip 40 SP intervencijų. Tai visos su aplinkos (oro, vandens, dirvožemio, klimato) kokybės gerinimo, ūkininkų gebėjimų, žinių ir kooperacijos stiprinimo, maisto produktų kokybės sistemų ir trumpų tiekimo grandinių skatinimo intervencijos.

Pirma, dėl daugelio priemonių, gerinančių vandens kokybę, nors jų vandenų apsaugos tikslams pasiekti ir nepakaks, galima tikėtis teigiamų pasekmių žmonių sveikatai ir gerovei, kadangi bus tinkamesnės sąlygos maudytis, mėškerioti, sumažės poveikio sveikatai rizika, kurią gali sukelti trumpalaikis cianobakterijų ir cianotoksinų poveikis pramoginės veiklos metu. Be to, trąšų naudojimo sumažėjimas, kuris taip pat skatinamas dėl dirvožemio ir vandens kokybės gerinimo, lokaliai paveiks tų žmonių sveikatą, kurie tiesiogiai dirba su trąšomis kaip cheminėmis medžiagomis.

Antra, dėl priemonių, susijusių su ūkių modernizavimu ir, tikėtina, mažesniu mineralinių trąšų naudojimu, gali sumažėti oro tarša, o tai savo ruožtu taip pat turėtų teigiamai paveikti žmonių sveikatą bei gerovę. Su oro kokybės gerinimu, o tuo pačiu ir sveikata, susijusių priemonių pasekmės yra ne tik vietinės ar regioninės, bet nacionalinės ir net tarpvalstybinės, kadangi teršalų judėjimui sienų nėra.

Trečioji sritis, per kurią potencialiai teigiamai bus veikama žmonių sveikata ir gerovė – tai netiesiogiai per intervencinių priemonių pasekmes klimato kaitai ir dėl to potencialiai sumažėjusius ekstremalius ir kitokius žmogui nepalankius reiškinius. Bent pora SP priemonių, susijusių su sertifikuotų sėklų naudojimu ir reguliuojamuoju drenažu, tiesiogiai sietinos su prisitaikymu, atsparumu klimato kaitai ir jos sukeltiems padariniams, vadinasi, mažins galimus produkcijos praradimus ir socialinę atskirtį.

Ketvirta, dėl didėjančio, palyginus su 2014-2020 metų periodu, ekologinių ūkių ploto ir dėl kitų susijusių priemonių, gerinančių dirvožemį, įgyvendinimo, turėtų padidėti sveikesnio maisto rinka, o tuo pačiu ir visuomenės sveikata.

Praktiškai visos per aplinkos kokybės gerinimą riziką visuomenės sveikatai mažinančios priemonės veiks netiesiogiai. Jos bus kaupiamosios, tačiau dauguma veiks tik paramos teikimo metu, be to, aplinkos būklę gerinančių intervencijų įgyvendinimo plotai palyginti nedideli, o tai savaime neužtikrina ilgalaikio darnaus žemės ūkio vystymosi.

Vis dėlto, galima tikėtis, kad, penkta, per visas su ūkininkų gebėjimų, žinių ir kooperacijos stiprinimu bei maisto kokybės sistemų skatinimu susijusias priemones, kurių apimtis taip pat platesnė naujame SP, darnus vystymasis galėtų būti išsaugotas. Šios priemonės turėtų prisidėti prie infrastruktūros kaime kūrimo, paslaugų (taip pat ir švietimo) trūkumo mažinimo, silpnai diversifikuotos ekonomikos tobulinimo, mažų pajamų, didesnės skurdo ir socialinės atskirties rizikos mažinimo, stipresnės, šviesesnės, labiau bendradarbiaujančios ir modernesnės bendruomenės kūrimo. Pastarosios priemonės buvo įvertintos kaip turinčios reikšmingas teigiamas pasekmes visuomenės sveikatai ir socialinei gerovei, tuo tarpu visos su aplinkos būklės gerinimu susijusios priemonės dėl jų įgyvendinimo mažų plotų vertinamos kaip teigiamos, bet ne tokios reikšmingos.

Pasekmės dirvožemiui

Organinės anglies, kaip vieno iš pagrindinių dirvožemio rodiklių, nepakankamas kiekis, dirvožemio praradimas dėl erozijos bei didelis neįsisavinamų maistingųjų medžiagų kiekis per daug ar neteisingai tręšiamuose laukuose turėtų būti dirvožemį veikiančių intervencinių priemonių taikiklyje. Iš dalies SP tai atspindi. Atliktas vertinimas rodo, kad su dirvožemio potencialia apsauga bus susiję 9 GAAB standartai ir 26 ekoschemų, kaimo plėtros ir susietosios paramos intervencijos.

SP ekoschemos priemonės, skirtos pievų plotų didinimui, augalų kaitos užtikrinimui, tarpinių pasėlių ir daugianarių įsėlių auginimo skatinimui, ekologinio ūkininkavimo plėtrai turės tiesiogines teigiamas pasekmes nacionalinio dirvožemio derlingumo išsaugojimo tikslo įgyvendinimui dėl didinamo dirvožemio organinės anglies kiekio, sumažėjusio tręšimo, augalų apsaugos priemonių poreikio – taršos cheminėmis medžiagomis sumažinimo.

Daugelio tęstinių priemonių plotai šiuo 2023-2027 metų paramos laikotarpiu didės (pavyzdžiui, paramos tarpiniams pasėliams plotas padidės daugiau kaip du kartus, ekstensyviai šlapynių tvarkymui – apie 2 kartus). Lyginant su ankstesniu 2014-2020 m. paramos laikotarpiu SP numatytos ir naujos dirvožemio būklės gerinimui aktualios intervencijos, tokios kaip neariminis žemės dirbimas. Nors neariminėje žemdirbystėje išauga augalų apsaugos produktų poreikis ir priemonė gali tiesiogiai prisidėti prie dirvožemio taršos cheminėmis medžiagomis, neigiamus su herbicidų naudojimo augimo rizika susijusius padarinius turėtų atsverti teigiamas priemonės poveikis dirvožemiui. Dėl didelio organinės anglies didinimo potencialo (priemonės įgyvendinimo plotuose tai prilygtų apie 200 kt/metus) bei reikšmingo (40-80 proc.) erozijos mažinimo, neariminis žemės dirbimas turėtų tapti viena svarbiausių dirvožemio būklės gerinimo priemonių.

Prie dirvožemio būklės gerinimo prisidedančių intervencinių priemonių skaičiaus ir ploto didėjimas turėtų lemti teigiamus poslinkius siekiant dirvožemio derlingumo išsaugojimo tikslo. Tačiau tuo pat metu reikėtų paminėti, kad GAAB standartai per mažai ambicingi didesnėms teigiamoms pasekmėms užtikrinti. Pavyzdžiui, dirbamų šlaitų apsaugas skirtas GAAB5 yra orientuotas tik į statesnius nei 12 proc. (~7°) šlaitus, t.y. į labai nedidelę erozijai jautrių teritorijų dalį, tad jo poveikis dirvožemio erozijos sumažinimui ir derlingumo išsaugojimui bus nepakankamas. GAAB1 leidžiamas pievų plotų išlaikymo reikalavimas turėtų būti vykdomas nacionaliniu lygiu, todėl galimas pievų ploto mažėjimas dirvožemio būklės atžvilgiu jautriose teritorijose, sukelsiantis dirvožemio organinės medžiagos praradimą ir taip jau nualintuose dirvožemiuose. GAAB6 neužtikrina dirvožemio dangos didėjimo jautriausiu periodu lyginant su dabartine situacija. Dėl GAAB2 numatyto leidimo remontuoti ir rekonstruoti esamas drenažo sistemas kyla šlapynių sausavimo ir organinės anglies praradimo pavojus.

Praktiškai visos su dirvožemio būkle susijusios priemonės bus kaupiamosios, tačiau dauguma veiks tik paramos teikimo metu, o tai savaime neužtikrina ilgalaikio darnaus žemės ūkio vystymosi ir dirvožemio kokybės gerėjimo. Todėl labai svarbu, kad ūkininkai tinkamai įgyvendintų priemones ir kad nuolat būtų tobulinamos jų žinios bei įgūdžiai. Nuo to taip pat labai priklausys intervencijų rezultatyvumas ir ilgalaikiškumas.

Pasekmės vandens ištekliams

Siekiant strateginių vandens išteklių valdymo tikslų bus aktualus GAAB standartų, ekoschemų priemonių, susietosios paramos ir kaimo plėtros intervencijų įgyvendinimas.

Atliktas vertinimas parodė, kad vandens išteklių valdymui aktualūs 4 GAAB standartai (nustatantys daugiamečių pievų išlaikymo, vandens telkinių pakrančių apsaugos juostų įrengimo, dirvos apsaugos jautriausiu periodu bei minimalios augalų kaitos reikalavimus) užkirs kelią tolesniam vandens telkinių

būklės prastėjimui. Dėl GAAB1 nustatyto papildomo reikalavimo įrengti ne siauresnes nei 3 m palaukes su žoline danga šalia melioracijos griovių galima tikėtis taršos išsiplovimo į vandens telkinius mažėjimo, tačiau tikslinėse (rizikos vandens telkinių) teritorijose ir toliau gali mažėti pievų plotai, keldami ir taršos augimo riziką.

Teigiamą poveikį vandens telkiniams turės 13 ekoschemų priemonių, kurias įgyvendinus mažės tręšimo poreikis ir taršos išsiplovimas į vandens telkinius. Didžiausio teigiamo poveikio galima tikėtis iš priemonių, kuriomis bus remiamas ariamos žemės išėmimas iš gamybos ir keitimas pievomis, tačiau šių priemonių įgyvendinimo apimtys bus labai nedidelės (apie 4 proc. viso dabartinio ariamos žemės ploto). Teigiamus vandens telkinių būklės pokyčius turėtų inicijuoti ir lyginant su ankstesniuoju paramos laikotarpiu didėjantys tarpinių ir daugianarių pasėlių plotai, ekologinio ūkininkavimo plėtra.

Tinkamai išnaudojant baltyminių augalų teikiamą naudą ir sumažinus tręšimo mineralinėmis trąšomis apimtis, prie vandens išteklių būklės gerinimo gali prisidėti susietoji parama baltyminių augalų auginimojams. Tačiau su šios priemonės įgyvendinimu yra susijusi ir padidėjusio azoto išsiplovimo rizika.

Prie vandens telkinių taršos mažinimo prisidės ir 8 kaimo plėtros intervencijos, iš kurių reikšmingiausių tiesioginį poveikį turės investicijos į reguliuojamą drenažą, tvarios investicijos į žemės ūkio valdas, parama tęstiniams ekologinio ūkininkavimo įsipareigojimams.

Faktinis SP indėlis siekiant vandensaugos tikslų labai priklausys nuo to, kokia priemonių dalis bus įgyvendinta rizikos vandens telkinių baseinuose, kuriuose reikalingas taršos mažinimas, taip pat ir nuo ūkininkų kompetencijų bei sąmoningumo pasirenkant ir tinkamai įgyvendinant ekoschemų priemones.

Atsižvelgiant į numatytas priemonių įgyvendinimo apimtis ir tikėtiną efektyvumą mažinant taršą, galima prognozuoti, kad įgyvendinus SP priemones bus pasiektas iki 25 proc. galintis siekti žemės ūkio taršos apkrovų sumažėjimas. Tai reiškia, kad jis bus gerokai mažesnis nei reikalingas vandensaugos tikslams pasiekti (ypatingai labiausiai paveiktuose upių baseinuose). Tačiau prognozuojant tikėtinus vandens telkinių pokyčius svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad didelę įtaką jiems turės išoriniai veiksniai, tokie kaip mineralinių trąšų kainos, žemės ūkio produkcijos paklausa. Į intensyvią žemdirbystę orientuota sektoriaus specifika ir toliau gali turėti neigiamų pasekmių vandens telkinių būklei. Kita vertus, augant trąšų kainoms gali mažėti žemdirbystės intensyvumas, augti tręšimą mažinančių priemonių (tokių kaip tarpinių, baltyminių augalų, daugianarių įsėlių) įgyvendinimo patrauklumas rizikos vandens telkinių baseinuose, tad gali būti pasiektas didesnis vandens telkinių taršos sumažinimo procentas.

Visų, išskyrus investicinių, SP priemonių pasekmių trukmė yra vertinama kaip nuolatinė. Tai reiškia, kad jų poveikis bus stebimas tik paramos laikotarpiu. Todėl kyla rizika, kad pasibaigus paramai gali būti grįžtama prie netvarių ūkininkavimo praktikų, o vandens išteklių būklė gali prastėti. Neigiamo poveikio tikimybė ypač aktualiai kalbant apie pievomis paverstų plotų suarimą.

Pasekmės klimatui

Siekiant klimato srities tikslų SP indėlių sudarys GAAB standartų, ekoschemos priemonių, susietosios paramos ir kaimo plėtros intervencijų įgyvendinimas.

Pagrindiniai SP numatytų intervencijų poveikio būdai klimato švelninimo srityje – organinės anglies sekvestracijos didinimas dirvožemyje ir miško biomasėje bei augalininkystės ir gyvulininkystės sektoriuje susidarančių ŠESD kiekių mažinimas. Prie ŠESD mažinimo augalininkystės sektoriuje intervencinės priemonės prisidės mažindamos mineralinių trąšų naudojimą, o gyvulininkystės sektoriuje – mažindamos dėl mėšlo ir srutų tvarkymo susidarančius ŠESD kiekius.

Analizuojant tikėtiną GAAB standartų ir suplanuotų intervencijų poveikį matyti, kad dauguma SP priemonių yra orientuotos į anglies sekvestracijos didinimą, tad didžiausias SP poveikis bus susijęs su ŽNŽNKM sektoriaus ŠESD balansu. Vertinimo metu nustatyta, kad anglies sekvestracijai įtakos turės bent 18 intervencinių priemonių. Šios priemonės veiks tiek pasyviai, apsaugodamos nuo ŠESD kiekių didėjimo, tiek aktyviai, didindamos anglies absorbciją dirvožemyje ir miško biomasėje. Didžiausias teigiamas poveikis yra tikėtinas dėl neariminės tausojamosios žemdirbystės bei ekologinio ūkininkavimo plėtos. Vienas iš pagrindinių ŠESD šaltinių ŽNŽNKM sektoriuje yra sausinami organiniai dirvožemiai, tad SP numatyta parama jų keitimui pievomis taip pat gali palyginti reikšmingai prisidėti prie ŠESD mažinimo. Atsižvelgiant į palyginti nedidelį naujai planuojamo įveisti miško plotą (sudarantį 4 proc. NEKSVP nustatyto poreikio), matyti, kad SP potencialas prisidėti prie ŠESD sekvestracijos miško biomasėje nėra didelis. Preliminarus vertinimas rodo, kad įgyvendinus SP intervencijas ŠESD absorbcija ŽNŽNKM sektoriuje gali išaugti apie 30 proc. Tiesa, GAAB2 organiniuose dirvožemiuose leidžiama drenažo sistemos rekonstrukcija ir remontas gali turėti neigiamą poveikį sektoriaus ŠESD balansui.

Mineralinių trąšų naudojimas yra svarbiausias žemės ūkio sektoriaus ŠESD šaltinis. Atlikta intervencijų poveikio analizė rodo, kad įgyvendinant SP yra tikėtinas trąšų naudojimo mažėjimas. Vienas svarbiausių veiksnių mažinsiančių mineralinių trąšų naudojimą, o tuo pačiu su juo susijusius ŠESD išmetimus, bus ekologinio ūkininkavimo plėtra. Nemažą potencialą mažinti mineralinių trąšų naudojimą turi parama baltyminių augalų auginimui, tačiau šios intervencijos poveikis nemaža dalimi priklausys nuo ūkininkų kompetencijų ir gebėjimo išnaudoti baltyminių augalų teikiamą naudą. Iš viso prie mineralinių trąšų naudojimo mažinimo potencialiai gali prisidėti bent 11 SP intervencinių priemonių. Bendras SP indėlis mažinant su tręšimu mineralinėmis trąšomis susijusius sektoriaus ŠESD išmetimus gali siekti apie 15-20 proc., tačiau mineralinių trąšų naudojimui didelę įtaką turės ir išoriniai veiksniai, tokie kaip trąšų, žemės ūkio produkcijos kainos.

SP investicijos į tvarius mėšlo ir srutų tvarkymo sprendimus sudarys prielaidas toliau mažinti gyvulininkystės ŠESD išmetimus. Vertinama, kad dėl šių investicijų su mėšlo tvarkymu susijęs ŠESD kiekis gali sumažėti 0,5 proc.

SP taip pat prisidės didinant ūkių atsparumą besikeičiančio klimato sąlygoms ir mažins galimų produkcijos praradimų riziką.

Visoms prie klimato švelninimo prisidedančioms priemonėms yra būdingas kaupiamojo pobūdžio poveikis, tai reiškia, kad jos visos bendrai prisideda prie nacionalinio ŠESD balanso.

Vertinimo metu nustatyta, kad daugelio priemonių (išskyrus investicines ir skirtas miškų veisimui ir priežiūrai) poveikis bus nuolatinis, t.y. stebimas jų įgyvendinimo metu. Nutraukus šių priemonių įgyvendinimą (sugrįžus prie netausių žemdirbystės praktikų) yra tikėtinas neigiamas poveikis ŠESD balansui, tad pasibaigus paramos laikotarpiui bus labai svarbu užtikrinti šių priemonių tęstinumą.

Pasekmės orui

Strateginių oro kokybės apsaugos tikslų pasiekimui įtakos turės GAAB standartų, ekoschemų priemonių, susietosios paramos ir kaimo plėtos intervencijų įgyvendinimas. Labiausiai prie oro kokybės gerinimo prisidės mineralinių trąšų naudojimo mažinimas augalininkystėje ir aplinkos oro taršą, kvapus mažinančių mėšlo ir (ar) srutų tvarkymo sprendimų taikymas gyvulininkystėje, dėl kurių mažės NH₃ ir NO_x išmetimai. Investicijos į inovatyvią žemės ūkio techniką ir technologinius sprendimus, sumažintas žemės ūkio technikos naudojimas turėtų mažinti KD_{2,5} išmetimus.

Vertinimas rodo, kad prie išmesto NH₃ ir NO_x kiekio didėjimo prevencijos augalininkystės sektoriuje tiesiogiai turėtų prisidėti 1 GAAB standartas ir 10 intervencinių priemonių (iš jų 8 ekoschemos, 1 susietosios paramos ir 1 kaimo plėtos priemonė), kurias įgyvendinus mažės tręšimo

mineralinėmis ir organinėmis trąšomis poreikis. Įvertinta, kad dėl ekoschemos priemonėse nustatytų tręšimo apribojimų išmestas NH₃ kiekis gali būti sumažintas maždaug 200 t/metus. Parama tvarioms investicijoms į žemės ūkio valdas leis įdiegti pažangias mėšlo/srutų tvarkymo technologijas ir mažins gyvulininkystės sektoriaus NH₃ ir NO_x išmetimus.

Prie išmesto KD_{2,5} kiekio mažinimo augalininkystės sektoriuje tiesiogiai turėtų prisidėti 4 GAAB standartai ir 6 intervencinės priemonės (3 ekoschemos, 2 susietosios paramos ir 1 kaimo plėtros). Kaip reikšmingą poveikį KD_{2,5} išmetimų mažinimui turėsiančią priemonę galima išskirti paramą nearimiam žemės dirbimui dėl šiose technologijose minimaliai naudojamos žemės ūkio technikos (išmestą KD_{2,5} kiekį paramos plotuose galima sumažinti 50-85 proc.). Prie išmesto KD_{2,5} kiekio mažinimo gyvulininkystės sektoriuje tiesiogiai turėtų prisidėti parama tvarioms investicijoms į žemės ūkio valdas, o tai leis diegti aplinkos oro taršą mažinančius mėšlo ir (ar) srutų tvarkymo sprendimus.

LOJ išmesto kiekio mažinimui tiesiogiai turėtų įtakos 14 augalų apsaugos produktų naudojimą draudžiančių, ribojančių ar poreikį mažinančių intervencijų (iš jų 2 GAAB, 10 ekoschemos, 1 kaimo plėtros ir 1 susietosios paramos priemonė).

Netiesioginį poveikį oro taršos mažinimui turės ir 5 konsultacinio ir mokomojo pobūdžio priemonės.

Visoms prie išmesto NH₃ kiekio didėjimo prevencijos ir išmesto KD_{2,5}, NO_x ir LOJ kiekio mažinimo prisidedančioms priemonėms būdingas kaupiamojo pobūdžio poveikis. Daugelio priemonių poveikis bus nuolatinis, t.y. stebimas jų įgyvendinimo metu. Nutraukus šių priemonių įgyvendinimą (sugrįžus prie įprastų žemdirbystės praktikų) būtų tikėtinas neigiamas poveikis NH₃, KD_{2,5}, NO_x ir LOJ išmetimams, tad pasibaigus paramos laikotarpiui būtų labai svarbu užtikrinti šių priemonių tęstinumą.

Atsižvelgiant į tai, kad teršalai juda kartu su oru ir nepaiso nacionalinių sienų, visų priemonių pasekmės bus vietinio, regioninio, nacionalinio ir tarpvalstybinio masto.

Pasekmės kultūros paveldui

Tiesiogiai su kultūros paveldo apsauga susijusios SP intervencijos nėra suplanuotos, tačiau tam tikras teigiamas poveikis yra galimas įgyvendinant LEADER programą, kuri suteiks galimybes vietos veiklos grupėms įgyvendinti kultūros ir gamtos paveldo tvarkymo projektus.

Pasekmės kraštovaizdžiui

Apibendrinant visų SP priemonių galimą poveikį kraštovaizdžio apsaugos tikslams vertinama, kad teigiamas pasekmes gali turėti du GAAB standartai (GAAB8 ir GAAB9), padėsiantys prižiūrėti ir išsaugoti esamus bei kurti naujus kraštovaizdžio elementus. Prie esamos kraštovaizdžio arealų bei atskirų elementų būklės gerinimo prisidės 5 ekoschemos priemonės („Kraštovaizdžio elementų priežiūra“, „Kompleksinė pievų priežiūros schema“, „Ekstensyvus šlapynių tvarkymas“, „Ariamųjų durpžemių keitimas pievomis“ ir „Eroduotos žemės keitimas pievomis“). Daugelio kitų priemonių poveikis SP numatytiems kraštovaizdžio apsaugos tikslams bus netiesioginis, nereikšmingas, arba jų teigiamas poveikis labai priklausys nuo to, ar intervencijos bus patrauklios tradicinius kraštovaizdžius tausojančioms žemės ūkio veikloms.

Kai kuriose priemonėse yra tam tikrų spragų, kurios gali neleisti pasiekti kraštovaizdžio apsaugos tikslų. Pavyzdžiui GAAB1 ir GAAB2 yra palikta galimybė ūkiuose mažinti daugiamečių pievų plotus. Šios naudmenos yra viena esminių kraštovaizdžio struktūrinių dalių, užtikrinančių jo mozaikiškumą ir geoekologinio potencialo palaikymą. Vertiname, kad labiausiai neigiamai savo pasekmėmis ir teritorine aprėptimi kraštovaizdžio būklę gali paveikti priemonės „Bazinės tiesioginės išmokos“ ir „Mažiau

palankios ūkininkauti vietovės“. Abi priemonės sąveikoje su rinkoje vyraujančiomis sąlygomis, lemia ūkinės veiklos intensyvumo didėjimą bei grūdinių pasėlių plėtrą, dažniausiai daugiamečių pievų sąskaita. Antroji, beje, tai daro gamtiniu požūriu jautriuose kraštovaizdžio arealuose.

Remiantis aukščiau išskirtais teiginiais apie SP priemones, galime daryti prielaidą, kad šis paramos laikotarpis yra žymiai labiau orientuotas į kraštovaizdžio geros būklės palaikymą ir atstatymą nei ankstesnysis. Numatyta nemažai naujų ar papildytos jau egzistuojančios priemonės, kurios skirtos kraštovaizdžio elementų ar jo arealų struktūrinių dalių palaikymui ir atkūrimui. Daugeliu atvejų šis teigiamas poveikis bus vietinės ar regioninės reikšmės, tačiau pasiekus maksimalius numatytus tikslus turėtų ir reikšmingas pasekmes nacionaliniu lygmeniu. Tikėtina, kad naujos ir patobulintos senos teigiamas pasekmes kraštovaizdžiams sukeliančios priemonės, nesugebės atverti žymiai plačiau veikiančių neigiamų priemonių pasekmių ir todėl kraštovaizdžio būklė, nors ir lėčiau nei praeitu paramos laikotarpiu, tačiau visgi ir toliau blogės.

Pasekmės gamtos ištekliams ir jų naudojimui

Atlikus vertinimą nustatyta, kad SP investicijos į bioekonomikos verslus bei į žemės ūkio valdas gali tiesiogiai ir reikšmingai prisidėti siekiant ekonomikos žiediško bei energijos vartojimo efektyvumo didinimo. SP numatyta parama trumpųjų tiekimo grandinių kūrimui mažins žemės ūkio produkcijos anglies pėdsaką. Tiesa, šiame etape nėra žinomas prie tikslo galinčių prisidėti projektų pobūdis ir įgyvendinimo apimtys, tad tiksliau įvertinti galimą jų poveikį nėra galimybių.

Parama miško veisimui ir atkūrimui prisidės siekiant strateginio miškingumo didinimo tikslo, tačiau dėl nedidelės jos įgyvendinimo apimties, jos poveikis bus labai nedidelis. Įgyvendinus priemonę miškų plotas turėtų išaugti tik 0,16 proc.

SP numatyta nemažai ūkininkų konsultavimui ir mokymams skirtų priemonių, kurios didindamos ūkininkų kompetencijas bei aplinkosauginį sąmoningumą, gali netiesiogiai prisidėti siekiant strateginių su tvariu gamtos išteklių valdymu susijusių tikslų.

SP įgyvendinimo alternatyvų vertinimas

Galimos planuojamų SP veiksmų alternatyvos rengiant strateginį dokumentą nėra įvardijamos, tad vertinimui buvo pasirinkta realiausia galima rengiamo SP alternatyva – situacija, jei ir toliau būtų tęsiamas finansavimas pagal ankstesniojo 2014-2020 m. paramos laikotarpio programas.

Vienas svarbiausių naujojo 2023-2027 m. paramos laikotarpio uždavinių yra užtikrinti ambicingesnį aplinkos apsaugos lygį ir labiau prisidėti prie strateginių aplinkos ir klimato tikslų pasiekimo nei tai buvo padaryta ankstesniuoju 2014-2020 m. paramos laikotarpiu. Todėl pasirinktas alternatyvų palyginimas išryškina su rengiamu SP susijusius pokyčius, atskleidžia jo privalumus ir trūkumus lyginant su ankstesniojo paramos laikotarpio programomis.

Atliktas vertinimas atskleidžia, kad 2014-2020 m. paramos laikotarpiu įgyvendintų agrarinės aplinkosaugos ir klimato priemonių rezultatyvumas buvo menkas, todėl neigiamo intensyvių žemdirbystės praktikų daromo poveikio aplinkai nepavyko išvengti ar kompensuoti, o daugelis aplinkos būklės rodiklių prastėjo. Tęsiant BŽŪP paramą pagal 2014-2020 m. programinio laikotarpio programas ir nekeičiant programų įgyvendinimą reglamentuojančių taisyklių, prastėjanti biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio, vandens išteklių, dirvožemio būklės tendencija ir toliau būtų stebima, trūktų iniciatyvų, skatinančių teigiamus ŠESD balanso pokyčius, didinančių ūkių prisitaikymą prie klimato kaitos.

SP priemonių vertinimas rodo, kad, lyginant su ankstesniu laikotarpiu, nauju laikotarpiu yra numatyta daugiau aplinkos būklę palaikyti ir gerinti galinčių intervencijų, didėja ir dalies prie aplinkos būklės gerinimo prisidedančių priemonių įgyvendinimo apimtys. Tai leis užtikrinti didesnę SP aplinkosauginį rezultatyvumą lyginant su alternatyva, jei būtų tęsiama parama pagal 2014-2020 m. programinio laikotarpio programas, tačiau nepaisant to, SP iniciatyvos išliks nepakankamos, kad būtų pasiekta reikšmingų teigiamų poslinkių siekiant strateginių biologinės įvairovės, kraštovaizdžio, vandenų būklės apsaugos, žemės ūkio sektoriaus išmetamų ŠESD kiekių mažinimo tikslų.

Priemonės SP įgyvendinimo reikšmingoms neigiamoms pasekmėms aplinkai išvengti, sumažinti ar kompensuoti

Atliktas strateginis SP pasekmių aplinkai vertinimas atskleidžia, kad dėl į žemdirbystę orientuotos sektoriaus specifikos, nepakankamo GAAB standartų ambicingumo bei aplinkai ir klimatui palankių intervencijų trūkumo yra galimos neigiamos pasekmės aplinkai.

Siekiant išvengti neigiamų pasekmių, kompensuoti žemės ūkio veiklos poveikį ir labiau prisidėti prie strateginių aplinkos ir klimato srities tikslų pasiekimo, ***rekomenduojama peržiūrėti ir papildyti GAAB standartus, kad vykdant žemės ūkio veiklą būtų užtikrintas aukštesnis bazinis aplinkosaugos lygis, taip pat rekomenduojama peržiūrėti, patikslinti ir papildyti kai kurių su aplinka susijusių SP intervencijų įgyvendinimo sąlygas, kad būtų užtikrintas didesnis jų rezultatyvumas.***

Atliktas vertinimas rodo, kad SP poveikis aplinkai nemaža dalimi priklausys nuo pareiškėjų poreikių bei iniciatyvos įgyvendinti aplinkai palankius sprendimus, teritorinio priemonių išsidėstymo, išorinių veiksnių (tokių, kaip produkcijos poreikis, trąšų kainos ir t.t.), tad šiame etape numatyti visų pasekmių negalima. Siekiant tinkamai valdyti ir kontroliuoti SP poveikį, turi būti atliekama nuolatinė aplinkos rodiklių būklės stebėseną bei SP poveikio analizė, kurios pagrindu atliekamos atitinkamos SP korekcijos. Labai svarbus veiksnys siekiant mažinti poveikį aplinkai bus ūkininkų kompetencijos ir sąmoningumas, todėl viso paramos laikotarpio metu turi būti užtikrinta informacijos sklaida, aktyviai vykdomos švietimo ir konsultavimo priemonės.

Intervencijų poveikio vertinimas atskleidžia, kad daugelio SP intervencijų pasekmės bus nuolatinio pobūdžio, t.y. juntamos tik priemonės įgyvendinimo metu. Tai reiškia, kad pasibaigus paramos laikotarpiui ir nutraukus aplinkai palankių priemonių įgyvendinimą yra tikėtinas neigiamas poveikis aplinkai. Siekiant išvengti neigiamų pasekmių turės būti užtikrinamas priemonių įgyvendinimo tęstinumas.

SP pasekmių stebėsenos priemonės

Vadovaujantis ES ir nacionaliniais teisės aktais, turi būti atliekama planų ir programų įgyvendinimo reikšmingų pasekmių aplinkai stebėseną. Pagrindinis stebėsenos tikslas - nustatyti nenumatytas neigiamas pasekmes, kad būtų galima imtis tinkamų veiksmų, reikalingų susidariusiai padėčiai ištaisyti.

SP pasekmių stebėsenai SPAV ataskaitoje yra pateikiamas rekomenduojamų stebėsenos rodiklių sąrašas, sudarytas atsižvelgiant į strateginius vertinamų socialinių ir aplinkos elementų apsaugos tikslus bei tikėtiną SP intervencijų pobūdį.

Daugelio aktualių aplinkos būklę reprezentuojančių rodiklių stebėseną yra vykdoma valstybiniu, savivaldybių ir ūkio subjektų lygmeniu, tačiau, vertintojų siūlymu, stebėseną turi būti tobulinama inicijuojant papildomus tematinis tyrimus SP įgyvendinimo rėmuose (pvz., analizuoti eko-schemų aplinkosauginį poveikį, vertinti vabzdžių apdulkintojų ar drugelių indeksą, leidžiantį atlikti poveikio vertinimą mikro lygmeniu) ir tobulinant mineralinių trąšų naudojimo apskaitą.